

1st INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY SOCIAL INQUIRY CONFERENCE

Post- Modernist Anlayışta Sosyal Dışlanma: Yoksul ve Çirkin Sözleşmesi

Gizem ŞİMŞEK

İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul

Özet

Anayasal bir hak olan kişinin yaşama ve yerleşme özgürlüğü, sosyal hak kavramlarının başında gelir. Rousseau'ya göre her insan özgür doğar ve bu özgürlükleri kaybetmemek için mücadele etmekle yükümlüdür. Kapitalizmin sınırsız yükselişi ile birlikte "beden" in birincil dereceden obje durumuna geçmesi ve gündelik yaşamın içerisinde bireylerin birbiri ile olan ilişkilerini soyutlar hale getirmesi sonucunu doğurur. Yaşamsal alanların bir hak olmasına karşın kullanılmaması, sosyal dışlanmayı gittikçe büyüyen bir halka haline getirmektedir. Toplumdaki değer yargılarının araçsal değerlerle birlikte salt üretim aracı olarak, emtia durumuna düşmesi elbetteki bunun nedenidir. Post-modernist anlayış; kitle iletişim araçlarının kimliği, gündelik yaşamın "prezentabl" kavramının içine yerleştirip, düzgün ve diri bedenler üzerinden giden kazançlar haline getirmesiyle, toplumsal ilişkileri, iş olanaklarımızı ve yaşadığımız çevreyi bize üretip yeniden sunmaktadır. Sunu teknolojisinin insan davranışları ve anlayışları açısından yeni bir tür dalga ırkçılık geliştirdiği küresel dünyayı betimleyen Rousseau'nun dünyasındaki toplum sözleşmesi değil yoksul ve çirkin'in sözleşmesi durumuna düşmüştür. Çalışmada, Foucault'un ve Eco'nun beden üzerine yaptığı çalışmalardan yola çıkarak elde edilen bulgular eşliğinde yoksulluk ve çirkinliğin, modern hayat içerisinde sosyal haklar ve insani bakış açıları bakımından ele alınmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam hakkı, Anayasa, Yoksulluk, Çirkinlik, Dönüşüm, Rousseau, Foucault, Eco, Post-Modernizm

Herkes Eşit Doğar

10 Aralık 1948 yılında yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. maddesine göre: "Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar" (Giritli, 2002: 114). Toplumların hukuksal düzenlemeleri ve kanunları toplumdan topluma değişiklikler gösterse de, bireyin hakları değişmezlik göstermektedir. "Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu bildirgede ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca ister bağımsız olsun, ister vesayet altında ya da kendi kendini yönetmeyen bir ülke olsun, ister başka bir egemenlik sınırlaması altında bulunsun, bir kimsenin uyruğunda bulunduğu ülke ya da alanın siyasal, hukuksal ya da uluslararası

statüsüne dayanarak hiçbir ayırım gözetilemez” (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) (Ünal, 2001: 436). Aynı bildirgenin 5. maddesine göre işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ve ceza uygulanamaz (Ünal, 2001: 437).

Özgürlük kavramı, genel olarak kişinin kendi kendisini belirlemesi; bireyin kendisini dış baskı etki ya da zorlamalardan bağımsız olarak kendi arzu ideallerine, motiflerine ve isteklerine, buyruklarına göre eyleyebilmesi durumudur. Bununla beraber kişinin var olan alternatif eylem tarzları arasında bir seçim yapabilme ve yapılan seçimin gereğini yerine getirebilme gücünü onun dış koşulları, psikolojik ve biyolojik yapısının belirlediği şartları aşmaya, aşabilmeyi başararak kendi ideallerine, isteklerine uygun davranabilmesi, bir bütün olarak istikbalini belirleyebilmesi durumunu ifade etmektedir (Cevizci, 2005:1305). Özgürlük bedensel ve fiziksel tüm aktivitelerin yapılabilme sınırlarını belirler.

Bireylerin hak ve özgürlüklerini korumaya, herkesin eşit şartlara sahip olmasını sağlamaya yönelik her gün alınan yeni önlemlere rağmen, insan hakları ihlalleri her geçen gün şiddetlenerek devam etmektedir. Hak ve özgürlüklerin sınırlamaları toplumsal düzeyde yazılı yasalarda geniş sınırlara sahip gözükse de, toplumun sözlü kuralları bu özgürlükleri oldukça sınırlamaktadır. Bu sözlü ancak yazılı olmayan kurallar içerisinde ahlak kavramı önemli bir yer tutmaktadır.

Ahlak toplumsal düzeyde her dönemin kendine özgü kodları ile anlamlandırılır. Toplumsal kodlar, özgürlüğün yasalarla sınırlanmadığı ancak kullanılmadığı yerlerde ortaya çıkan faktörlerdir. Yasalarda oldukça geniş bir biçimde bulabileceğimiz beden ve düşünme özgürlüğüne verilen yetki, bu kodlarda belli ölçülerde engellenir, hatta yok sayılabilir.

Modern toplum paradigmasında sıkça kullanılan bireyin, kendini her şekilde ifade edebilmesi kanısı desteklenir. Ancak desteklenen yasalar, kendi içerisinde dönüşüme uğrayan önemli tehlikeler de içerir. Bedenin bir statü haline gelmesi ve olumlu olumsuz yargılamalara maruz kalması yeni bir kavram olmamakla beraber modern toplumun görmezden geldiği başka bir noktayı karşımıza çıkartmaktadır. Sosyal temsil kavramı, temelini günlük yaşamla bireyler arası iletişimde bulunan açıklamalar, önermeler ve kavramlar dizgesi olarak kabul edilir. Varlığımızı toplumda belirleyen “sosyal temsiller”dir. Sosyal temsiller, dini inançlarımıza, politik fikirlerimize ve nefes almak kadar kendiliğinden yarattığımız bağlantılara tutarlılık sağlayan fikirler deposu gibidir (Moscovici, 1988). Bu tanımdaki iki

kavram önemlidir. Bunlardan birisi; “tutarlılık” diğeri ise “politik düşünce”dir. Toplumsal örgütlenme her ikisini de ayrı ayrı savunmaktadır. Birisi ayakta kalmayı ve statüyü sağlarken, diğeri ise iktidarı ve itaati sembolize etmektedir. İnsan biyo-psiko-sosyal bir varlık olarak kabul edildiği için de bu iki kavramın, toplumdaki birey dünyasında bir biçimlendirme ya da etkileşim göstermemesi imkansızdır.

Bir bireyin özgürlüğünden vazgeçmesi, insan olma niteliğinden, insanlık haklarından ve hatta görevlerinden dahi vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Ancak insan sosyal bir varlık olduğundan diğeri insanlarla iletişim içerisinde bulunmak zorundadır. Bireylerin bir arada oluşturdukları toplum kavramı, bireylerden oluştuğu ölçüde bireyleri ayrıştırmaktadır da. Bireylerin oluşturduğu toplum, daha sonrasında bireyin kendini kabul ettirmek zorunda kaldığı bir kalabalık olarak karşısına dikilmektedir (Rousseau, 2010: 21). Topluma “kabul edilme” ritüeli kültürden kültüre, toplumdaki topluma değişiklikler gösteriyor olsa da günümüzde temel etken kapitalizmin simgesi para unsurudur.

“Modern-öncesi kültürlerde toplumsal hayatın bazı ayırt edici alanları “dışsal” etkiler tarafından yönetilme eğilimindeydiler. Bu etkenler bazen gelenek, bazen de biyolojik ve fiziksel faktörler tarafından, sorgusuz kabul edilen fenomenler olarak istikrarlaşıyorlardı” (Giddens, 1994: 161).

Ne Çirkindir?

Güzel ve çirkin kavramı kültürden kültüre, insandan insana değişen bir bakış açısı olarak görülmekle beraber, genellikle birbirinin karşıtı olan iki kavramı ifade etmek için kullanılmaktadır. Antik Yunan’da ve klasik sanatta estetik uyum çok önemliyken Kübizm gibi klasik sanata bir başkaldırı olarak ortaya çıkan akımlarda uyumsuzluk esas alınmıştır. Zaman içerisinde güzel kavramının etkileyici, uyumlu, mükemmel gibi olumlu birçok eş anlamlısı kullanılmaya başlanmıştır. Güzellik böylelikle olumlu ve iyi olan her şeye atfedilen bir sıfat haline gelmiştir. Karşıtı olan çirkinlik için ise uzaklaştırıcı, korkunç, tiksindirici gibi olumsuz birçok eş anlam kullanılmaktadır. Çirkinlik sıfat olarak olumsuz ve kötü olan her şeye atfedilmiştir. Gördüğümüz şişman biri de çirkin olarak tanımlanmaktadır, mide bulandırıcı ya da kokuşmuş şeyler de (Eco, 2009: 16).

Olumsuz nitelermelerin sıfatı olan çirkin, sokakta gördüğümüz evsiz, dişleri dökülmüş, üstü başı yırtık bireylerin de böyle nitelenmesi sonucunu doğurmuştur. Diş boşluklarını var olması gereken diğer dişlerin doldurmuyor olması ya da giysisinin sallanan ucunun diğer eşdeğerinin bulunmaması asimetrik ve uyumsuz bir noksanlık yarattığından gözümüz bu bireyi çirkin olarak duygusal sınıflandırmaya almaktadır. Bu duygusal sınıflandırmanın temel nedeni, içerisinde yaşadığımız toplumun, kültürün duygusal sınıflandırmamız konusunda yaratmış olduğu kriterlerdir. İçinde bulunduğumuz toplumun, kültürün, statüsel mevkinin sözsüz dayatmalarla oluşturduğu kodlar çerçevesinde şekillendirdiğimiz bu sıfatlar, çevremize bakış açımızı yaratmaktadır. Toplumsal kodlama içerisinde evsiz bir adam kirli ve bakımsız olacağından kokuşmuştur ve çirkin sıfatı gördüğümüz bu kişi için uygun olmaktadır.

Eski Yunan'dan Budizm'e, Hıristiyanlık'tan İslamiyet'e değin felsefe ve inanç sistemlerine baktığımızda evrenin karşıtlıklar içerdiği görülmektedir. İyi ile kötü, sevgi ile nefret gibi karşıtlıklardan birinin yok olması uyumsuzluğa yol açacağından, karşıtlıkların dengesinin evrenin uyumu olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla güzelliğin tam karşılığı uyum iken çirkinlik uyumsuzluk olarak tanımlanabilir (Eco, 2006: 72).

Güzellik Bir Statü müdür?

Sosyal dışlanma ve statü kaybı, her durumda bireyi eksiltir. Eksik olan bireyin sosyal katmanlardaki statüsünü belirleyen şeyler yalnızca gündelik ihtiyaçlar değildir. Beden statüsünün kendisidir ve başlı başına bir metadır. Antik dönemde beden sınıflandırıldığı statüler yontularda karşımıza çıkmaktadır. Görkemli evleri ve bahçeleri süsleyen aynı tür yontularda pitoresk bir tarzda, bildik halk tipleri betimlenmiştir. Bu betimlemelerde karşımıza ihtiyar kadınlar, sarhoş çiftçiler çıkmaktadır. Antik dönemin bu pitoresk yaklaşımı, dışavurumculuk ve karikatür arasındaki orta noktada görülebilir. Antik bakışta, ihtiyarlık ve sefalet, varlıkların yüzeyinde kalan ve temeldeki küçümseyişin dışına çıkmayan duyarsız bir estetizm için bir seyirlikten ibarettir. Bedenlerin şekilsizliği gülümsetmeye yarar. Tıpkı panayırlardaki cücelere ve ucubelere gülümsemek gibi. Bu doğruculuk tepeden bakan bir mizahtır (Ariés, 2006: 152). Görsel anlatılarda beden dışlanmışlığını toplumun bilinçaltındaki bu önemli işaretler oluşturur. Bunun örnekleri görsel dünyanın sunumlarında sürekli karşımıza çıkmaktadır.

Bedenin görsel tekniklerle bir makinaya dönüşmesi “yabancılaşma” kavramını ön plana çıkarmaktadır. Yabancılaşma ve donuklaşma ile ilgili ortaya atılan teorilerin çıkış noktası “görme” ve “gösterme” olayıdır. Bu bağlamda göz-zihin arasındaki bağlantı da teknolojinin yardımıyla bir adım öne çıkar.

Göz, algılayabildiği tüm sınırlar içerisinde varlık olarak beden kazanmaktadır. Materyalleri sorgulamadan olduğu gibi kabul ya da reddeder. Beden bu noktada tıpkı bir sanat eserinin metalaşması, sıradanlaşması gibi değişime uğrar ve kutsal törenlerdeki etkinliğini terk ederek bir çeşit politik geçiş yapar. Örneğin fotoğrafın gelişimi ile birlikte oluşan “sergileme” durumu sanat eserinde olduğu gibi bedenin de “aura”sını yitirmesine neden olur. Walter Benjamin’e göre bu aura’nın tek var olabildiği yer eski fotoğraflardaki insan gözleridir (Cevizci, 2004: 275). Çünkü bakışta, bakılandan bir karşılık görme beklentisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bakışın karşılık gördüğü yerde aura deneyimi söz konusu olabilmektedir. Oysa günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle uzaktan iletişim yolları, karşılıklı direkt iletişimden uzaktır. Direkt iletişim yerine dolaylı iletişimin söz konusu olduğu bu ortamlarda aura’dan söz etmek imkansızlaşmaktadır. Özünde uzak olan, yaklaşılamayacak olan anlamını taşıdığından, yaklaşılamamazlığın verdiği yabancılaşma ile küresel bağlamda bir yabancılaşmaya eğilim artmaktadır (Benjamin, 2008: 149).

Yabancılaşmanın bir başka türü de, bedeni ürünle birlikte sunmaktır. Reklamlar, beden ve ürün ilişkisini olumsuz yönde etkilemektedir. Kitle iletiminin ürünlerinden biri ve ürün pazarlamasının en stratejik yönü olan reklamlarda, birbirinden şık, fit ve seksi kadını ev temizlerken, iş yerinde çalışırken ya da sokakta yürürken görürüz. Adeta bakımsızlık, beden fazlalıkları bu reklamlardan atılmış gibidir. Zengin sofralar, son model araçlar bu ürün pazarından fırlarken, haber bültenlerinde ise acı bir müzik eşliğinde sokaklardaki yaşlı kadınlar, adamlar, sokak çocukları görüntülenmektedir. Yüzlerindeki, parmaklarındaki kirlere yakın planla vurgu yapılan bu fakirler, izleyicilerin şefkat göstermek için dahi sarılmayı düşünemeyecekleri kirliliği yaratırlardır. Bu kirliler, hiçbir sabun ya da vücut jeli reklamında kullanılmaz. “*Kirlenmek güzeldir*” diyen reklamlarda görülen çocukların dahi zengin bir mahallenin, pembe yanaklı, güzel yüzlü çocukları oldukları aşikardır. Kumkapı varoşlarında ya da Van’da bir köyde yaşayan bir çocuğunsa kirlenmeye hakkı olmadığı gibi ailesinin de bu ürünü kullanacak çamaşır makinası bulunmamaktadır. Çirkinliğin yoksullukla özdeşleştiği ve neredeyse kent içindeki yaşam formlarına indirildiği açıktır.

Yeşilçam olarak bilinen Eski Türk Sineması da fakir ile zengin sevgililerin kavuşamaması üzerine kurulu birçok öyküyü barındırmaktadır. Ancak öykülerde yer alan fakirler çirkinlik barındırmamaktadır. Bunlar, izleyicinin kendisini özdeşleştireceği ve biraz para ile giderebilecekleri bir bakımsızlığa sahiptirler. Gözlükler, oburluk, sakatlık, kirlilik gibi özellikler çirkinlik ve fakirliğe atfedilmiş özellikler olarak dikkat çekmektedir. Özellikle Hollywood sineması hayal üzerine kurulduğundan, estetikten yoksun hiçbir birey; ana karakter ya da iyi bir karakter olarak sunulmaz. Pasolini gibi yönetmenlerin filmlerinde karşımıza çıkan ucubemsi, asimetrik yüz hatlı, şişman oyuncular, bir hayal dünyası sunan sinemaya atılan bir çamur gibi görülmüş, zaman içerisinde Pasolini'nin bu seçiminin Hollywood'a, estetik sanata ve insan doğasına protest bir duruş olduğu fark edilmiştir.

“Kadın imgesi bir sanat eserinde kullanıldığında, yani bedeni ya da kişiliği bir gösteren olarak sunulduğunda, çok ciddi bir sorunsal haline gelmektedir” (Antmen, 2008: 304). Benjamin kadın bedeninin histerikleştirilmesini üç aşama ile açıklamaktadır. Bütünüyle cinsellikle dolup taşan bir beden olarak çözümlenen kadın bedeninin iktidar tarafından yeniden şekillendirilip farklı biçimde nitelendirilerek saf dışı bırakılmasına dikkat çeker. Bu beden düzenli doğurganlığını sağlamak zorunda olduğu toplumsal bünye içerisinde konumlandırılır ve işlevsel olarak yer olmak zorunda kaldığı aile düzlemi içerisinde ahlaksal bir sorumluluk kisvesi altına girer. Çocuklarının yaşam boyu güvencesi ve eğitimiyle organik bir iletişime zorunlu kılınarak iktidar tarafından konumlandırılır (Benjamin, 2003: 79-80).

Şekil 1: “Koi No Tsumi” (Aşk Suçları, 2011) Yön: Sion Sono

Japon yönetmen Sion Sono, “Koi No Tsumi” (Aşk Suçları, 2011) adlı filmde estetik beğenin, duruşun ve pazarlamanın bedenin metalaşmasında nasıl kullanıldığını altını çizmiştir. Aynanın karşısında çıplak olarak markette yapacağı sosis satışının provasını yapan kadın, bu provalardan sonra markette satışlarını arttırmaktadır. Kadının, beden dilini ve kadınsılığını kullanarak adeta sosis yerine kendini sattığı görülmektedir. Bedenini adeta

ürünü sunar gibi sunduğunda satış yapabilen film kahramanı, böylelikle kadınlığını korkmadan ortaya çıkartmanın tüm kapıları açacağına inanmaya başlamaktadır.

Günümüzde kadınların “ideal” ve “mükemmel” olma arzusu, kitle iletim araçları doğrultusunda oluşturulmaktadır. Bu ilgiyi korumanın en önemli mekanizması ise bu idealizmin şişmanlık ve ete yönelik bir tiksinti üzerine inşa edilmesidir. Bu, sadece bazılarımızın yakın ya da uzak olduğu basit bir ideal değildir. İdeal görsel görüntülerle verilirken, idealin karşıtı hakkında birçok söylem ve görsel bombardımanı yapılmaktadır. Böylelikle kadının kendi bedeniyle ceza ve nefrete dayalı bir ilişki kurması sağlanmaktadır. Kadınlar bedenin beğenilmeyen, tiksinti duyulan bölgelerini parçalayarak, üçüncü bir şahıs gibi ifade etmeye yönelik söylemlere başvurumaktadırlar (Coward, 1989: 42). Lacan’cı yaklaşımla baktığımızda, parça-bütün ilişkisiyle açıklayabileceğimiz bu durum karşısında, kadın, hemen kesilip ya da eritilip yok edilmezse tüm bedeni sararak bütüne karşı duracak bir muhalefet gözüyle yaklaşmaktadır. Bahsedilen, tiksinti uyandıran bölgenin gücü ve var olma süresi ne kadar artarsa bedenin “kusursuz” yanlarının tiksinti uyandıran tarafından yutulma tehlikesi o ölçüde artacaktır. Tehlikenin giderilmesi için yapılması gereken tehdit nesnesini bedenden gerekirse koparmak ve uzaklaştırmaktır (Çiğdem, 2006: 91).

Bir kurum ya da işyerinin başlıca koşulu “prezentabl” olmak olarak belirlenmiştir. “Prezentabl” TDK Sözlüğü’nde “sunulabilir durumda olan; derli toplu, düzenli; olumlu özellikleri bir arada bulunduran”¹ anlamları ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla olumsuz olanı kabul etmeyen bir olumlular bütünü olarak düşünülmelidir. Oysa çirkinliğin karşılığı olan ve çirkinliğin kapsamında bulunan olumsuzluklar düşünüldüğünde, bu ilana başvuracak bireylerin sayısı hayli azalacaktır. İlk şartın ayrımcılık olarak rahatça nitelenebilecek bir koşuldan oluşuyor olması, bu işe başvurmayı düşünen birçok bireyi dışarıda bırakmaktadır.

Sonuç

Toplumsal ahlak dinamikleri içerisinde çirkinlik halen anlam bütünlüğünü muhafaza etmektedir. Ortaçağ feodal Avrupa’ında soyluların güldürü unsuru olan yoksul, fakir kesim halen günümüz demokratik toplumlarında aynı çirkinlik kavramıyla ölçülmektedir.

¹ <http://www.tdkterim.gov.tr/bati/?kategori=terim&hng=md&kelime=prezantabl>, 22.02.2012

Bireyler yaşama hakları doğrultusunda öncelikle çalışmalı ve yaşamsal ihtiyaçlarını giderebilmelidirler. Yaşamsal ihtiyaçlarını giderebilmek içinse çalışma haklarının yerine getirilmesi temel sorunu oluşturmaktadır. “Prezentabl” olma koşulu aranırken, yoksul bir bireyin ne yaşamsal hakkı için ihtiyaçlarını giderebilmesi mümkündür, ne de bir üst ihtiyacı olan korunma ve topluma kabul edilme hakkını sağlayabilmesi mümkündür. Dolayısıyla yaşama hakkı çalışma hakkının elinden alınmasıyla birlikte sekteye uğramaktadır.

Pazarlama ve rekabetin kıyasıya yaşandığı günümüz toplumlarında, ürün satışı dahil “güzellik” üzerinden yapıldığından kurum veya işyerlerinin ürünü sunarken kullanmakta oldukları şey aslında ürünü tanıtan bireyin güzelliğidir. Bu güzellik kisvesi altında ürünü kullananlara “Siz de böyle güzel ve bakımlı olacaksınız” ya da “Bu ürün sayesinde bu ürün tanıtıcısı kadar güzel kadınlara ya da erkeklere sahip olacaksınız” gibi alt metinler sunulmaktadır. Kadınlar ve erkekler her koşulda bedenleriyle bir meta olarak ürün pazarlamasında sunulmaktadır.

Günümüz küresel dünyasında kadının güzelliği “sıfır” beden, erkeğin ise “sportif” olmakla eş değer tutulmuştur. Dünya geneline bakıldığında toplumun çoğunluğu obezite ya da bunun gibi çirkinlik olarak görülebilecek sağlıksal problemler yaşarken, aslında var olmayan bir güzellik anlayışı olması gereken olarak biçilmiştir. Bu güzellik anlayışını kabullendirmek amacıyla birçok reklam, film, fotoğraf gibi materyallerde kullanılan “sıfır” beden, toplum içerisinde yaşayan kadınların bedeniyle adeta düşman şekilde yaşamaya başlamasına ve dolayısıyla ruhsal bozuklukların artmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak geçmiş yüzyıllardan günümüze değin insan hakları üzerine ne kadar çalışma yapılmış olursa olsun, insan hakları ihlallerinin önüne geçilememektedir. Statü, ırk, din, dil ya da cinsiyet gibi kişi hak ve özgürlükleriyle ilgili en önemli farklılıklar halen hak ihlallerinin en önemli nedenleri arasında var olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Antmen, A. (Ed.) (2008). *Sanat ve Cinsiyet: Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ariés, P., Georges, D. (2006). *Özel Hayatın Tarihi - Cilt 1*. Turhan Ilgaz (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Benjamin, W. (2008). *Son Bakışta Aşk*. İskender Savaşır (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü* (1. Basım, s.1305) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2004). *Felsefe Ansiklopedisi içinde* (1. Basım, Cilt 2. s. 275) İstanbul: Etik Yayınları.
- Coward, R. (1989). *Kadınlık Arzuları*. Alev Türker (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çiğdem, A. H. (2006) *1990 Sonrası Amerikan Filmlerinde Temel Bir Kavram: Kötü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eco, U. (2009). *Çirkinliğin Tarihi*. Elif Nihan Akbaş, Özgü Çelik, Arıcan Uysal, Berna Yılmazcan, Duygu Arslan, Anaca Uysal Ergün, Melike Barsbey, Kültigin Kaan Akbulut (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Eco, U. (2006). *Güzelliğin Tarihi*. Ali Cevat Akkoyunlu (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Foucault, M. (2003). *Cinselliğin Tarihi*. Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm*. İdris Şahin (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giritli, İ., Güngör, H.A. (2002). *Günümüzde İnsan Hakları*. İstanbul: Der Yayınları.
- Rousseau, J.J. (2010) *Toplum Sözleşmesi*. Ahmet Şensılay (Çev.). İstanbul: Anahtar Yayınları.
- Ünal, Ş. (2001). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.